

בעניין:

1. עדאלה: המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל (ע"ר)
2. רופאים לזכויות אדם – ישראל (ע"ר)
3. הקליניקה המשפטית לזכויות ושיקום אסירים – אוניברסיטת חיפה

ע"י עוה"ד עביר בָּכָר ואח' מהקליניקה לזכויות ושיקום
אסירים הפקולטה למשפטים - אוניברסיטת חיפה; הר
כרמל, חיפה 31905; טל': 04-8249978; פקס: 04-
8288514; נייד: 0503-025502

וכן ע"י עוה"ד חסן ג'בארין ו/או ארנה כהן ו/או סוהאד
בשארה ו/או מוראד אל-סאנע ו/או עאדל בדיר ו/או סאוסן
זהר ו/או נביל דכואר ו/או פאטמה אל-עג'ו מעדאלה:
המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל.

העותרות

-נגד-

1. שירות בתי הסוהר
2. המשרד לביטחון פנים

המשיבים

עתירה למתן צו על תנאי

מוגשת בזאת עתירה למתן צו על תנאי בה מתבקש בית המשפט הנכבד לחייב את המשיבים לבוא וליתן טעם מדוע לא לשפר את תנאי הסעתם של האסירים בניידות המשיבים בכך שיקוצר זמן שהיית האסירים בניידות ההסעה; יסופקו ניידות מיוחדות לאסירים חולים; יתאפשר לאסירים להתפנות במהלך הסעתם; תסופק לאסירים ארוחה יומית מסודרת במהלך הנסיעות הארוכות ויוגדל מספרם של ניידות ההסעה של האסירים.

ואלה הם נימוקי העתירה

מבוא

1. כ- 1800 אסירים (עצורים ושפוטים כאחד) מוסעים מדי יום באמצעות רכבי הליווי של המשיבים ליעדים שונים בתחום מדינת ישראל. חלקם מועברים מבית כלא אחד לאחר וחלקם מוסעים לדיונים בבתי משפט בערכאות השונות ולטיפולים רפואיים המתבצעים מחוץ לבית הסוהר בו מוחזק הכלוא. כמעט ואין בנמצא אסיר שלא ילין על חוויית הנסיעה הקשה ברכבים המכונים על ידי האסירים רכבי "פוסטה". מתיאורי האסירים עולה, כי הקושי נובע הן משעות הנסיעה הארוכות והמייגעות והן מתנאי הנסיעה הקשים.
2. האסירים מדווחים שבמהלך הנסיעה הם נאלצים לשבת על מושבים העשויים לרוב ממתכת, ללא משענת גב וללא ריפוד. רכבי הליווי מחולקים לתאים. תאים אלה מכילים פתחי אוורור צרים בלבד. לא בכל הרכבים יש מזגנים. האסירים מדווחים כי לעיתים המזגן המופעל שעות ארוכות "מקפיא". אחרים מדווחים כי בימי הקיץ החמים המזגן אינו מופעל כלל או שאינו מופעל כאשר רכב "הפוסטה" חונה בתחנות האיסוף בבתי הכלא השונים בהם הוא עובר.
3. העתירה סומכת עצמה על דברי אסירים המובאים בתצהיריהם, בשאלונים שמילאו ועל מכתבים שונים שנשלחו אל מכריהם. במסמכים אלה רבים העידו, כי את הנסיעה הארוכה והמייגעת הם נאלצים לסבול ברעב, בצמא ובכאבים שונים הנובעים מאי היכולת לגשת לשירותים והגבלת היכולת שלהם לזוז במהלך הנסיעה שיכולה להגיע, על פי דיווחיהם, עד ל-12 שעות. האסירים מצווים לשבת כאשר ידיהם ורגליהם כבולות, לעיתים זה לידו של האחר. סבל כפול נגרם לאסירים המוסעים לצורך קבלת טיפול רפואי, במיוחד אלו הסובלים מבעיות המקשות עליהם לשבת מלכתחילה, כמו לדוגמה בעיות גב או טחורים, אשר ישיבה ממושכת גורמת להם מכאוב וייסורים.
4. תלונות בנושא תנאי ההסעה ברכבי הליווי הובאו בפני המשיבים במשך שנים על ידי גורמים רבים לרבות העותרות, ארגוני זכויות אדם אחרים, שופטי בתי משפט, חברי כנסת והסניגוריה הציבורית. לטענת המשיב, התנאים שופרו במידה ניכרת, האסירים מקבלים אוכל ושתייה וניתנת להם האפשרות לגשת לשירותים מיוחדים שהותקנו אך למטרה זו. מבדיקה שערכו העותרות עם אסירים במהלך השנתיים האחרונות עולה, שהתנאים עדיין מחייבים הסדרה ואכיפה ראויה הגם שאכן חלו מעט שינויים.
5. החמור מכך הוא, כי רצונם של האסירים לחסוך מעצמם את ייסורי הנסיעה מביא אותם לעיתים לוותר מראש על פנייה לערכאות או פנייה למרכז רפואי לקבלת טיפול. יוצא, כי תנאי ההסעה הירודים יוצרים אפקט מצנן אצל האסירים שמעדיפים לוותר מראש על מיצוי זכויות חוקתיות, כגון הגישה לערכאות או לקבלת טיפול רפואי, וזאת אך כדי לחסוך את הפגיעה וההשפלה הכרוכה בדבר. תנאי הנסיעה המייגעים הפכו למשוכה הקשה למיצוי זכויות אחרות, שהאסירים מעדיפים לא לעבור.
6. העותרות יטענו, כי חובת המשיבים כלפי שלומם, כבודם ובריאותם של האסירים קיימת כל עוד נתונים האסירים למשמורתם, בין אם זה בין כותלי בית הסוהר או מחוצה להם. הוצאתו של האסיר מחוץ לכותלי בית הסוהר לשם הסעתו למקום אחר, אין משמעה הפקעת זכויותיו החוקתיות, פגיעה בגופו ורמיסת כבודו כאדם. זכויות האסירים למזון, מי שתייה, גישה לשירותים, לערכאות ולטיפול רפואי עומדות להם מכוח המשטר החוקתי המכיר בזכות לכבוד-

האדם, המתפרשת מאליה גם על זכות האסיר לכבוד. הפגיעה בזכויות אלו איננה מוצדקת ולא עולה בקנה אחד עם תנאי פסקת ההגבלה של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

7. ודוק. הפגיעות בזכויותיהם של האסירים אינן מסוג הפגיעות הנובעות ישירות מעצם המאסר. הפגיעות בזכויות האסירים נובעות ככל הנראה מרצון לחסוך במשאבים. חסכון זה במשאבים, מביא לפגיעה קשה בזכויותיהם החוקתיות של האסירים לזכות ברמה אנושית מינימאלית של תנאי מאסר. בכך חוטאים המשיבים למטרותיה של הענישה הפלילית והופכים את העונש לאכזרי ומשפיל בניגוד לכל אמות המידה החוקתיות ולכללי הדין הבינלאומי.

8. לכן, עתירה זו עוסקת בזכותם החוקתית של הכלואים במדינה, עצירים ואסירים כאחד, לתנאי מחייה וכליאה נאותים שנועדו לאפשר להם קיום מינימאלי בכבוד בבית הכלא. עתירה זו איננה עוסקת בפריבילגיות או זכויות שספק אם הן זכויות יסוד, ספק אם הן חוקתיות. לא בזכות לחינוך, שיקום, ביקורי משפחות או הפחתת עונשים עסקינן אלא בזכויות אלמנטאריות בסיסיות ביותר להן זקוק האסיר כדי לשמור על צלם אנוש. עסקינן בזכות למזון, למי שתייה, לגישה לשירותים, לגישה לערכאות וקבלת טיפול רפואי ללא מכשול.

הרקע העובדתי

1. העותרת מס' 1 הינה מרכז זכויות אדם, רשום כדין בישראל, נוסד בנובמבר 1996 כמרכז משפטי עצמאי הפועל לקידום זכויות האדם בכלל והמיעוט הערבי בפרט. מטרותיו המרכזיות הינן השגת זכויות שוות, והגנה על הזכויות הקולקטיביות של המיעוט הערבי במדינת ישראל בתחומים שונים מביניהן: זכויות בקרקע, זכויות אזרחיות, זכויות פוליטיות, זכויות תרבותיות, זכויות חברתיות, זכויות כלכליות, זכויות דתיות, זכויות ילדים, זכויות נשים וזכויות אסירים.
2. העותרת מס' 2, הינה עמותה רשומה המאגדת רופאים ואנשי רפואה להגנה על זכויות אדם. העותרת 2 שמה לה למטרה, בין היתר, לשפר את הנגישות לבריאות ותנאי החזקת עצירים ואסירים במתקני הכליאה השונים בישראל.
3. העותרת מס' 3 הינה קליניקה משפטית לשיקום וזכויות אסירים, שמטרתה קידום זכויותיהם של האסירים הכלואים בבתי הכלא בישראל והנמצאים במסגרות השיקום של הרשות לשיקום האסיר. פעילות הקליניקה מבוססת על עבודתם של סטודנטים למשפטים מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה, בליווי מנחים משפטיים ואקדמיים.

תנאי הסעת האסירים:

- א. תאור ניידות ה"פוסטה":
4. 21,467 אסירים נתונים למשמורתו של המשיב מס' 1, נכון לחודש ספטמבר 2007. אסירים אלה שוכנים ב-28 בתי סוהר הפרוסים ברחבי המדינה בשלושה מחוזות, כדלקמן:

מחוז צפון	מחוז מרכז	מחוז דרום
חרמון	נווה תרצה	אשל

שקמה	אילון	צלמון
אוהלי קיזר	ניצן	שיטה – (שאטה)
נפחה	מעשיהו	גלבוע
רמון	מג"ן	כרמל
דקל	גבעון	קישון
קציעות	אופק	מגידו
	השרון	דמון
	הדרים	אשמורת
	בימ"ר תל-אביב	
	עופר	

5. כ 1800 אסירים מוסעים מדי יום ממתקני הכליאה למתקני כליאה אחרים, לדיונים בבתי המשפט או למרכזים רפואיים שונים. אסירים אלה מוסעים ברכבים המכונים על ידיהם "פוסטה". מנתוני שב"ס עולה, כי ברשותו 50 "פוסטות" המיועדות להעברת האסירים.

רצ"ב תשובתו של המשיב מס' 1 לעותרת מס' 1 בעניין מספר ניידות ההסעה והאסירים המוסעים מדי יום, כנספח שסימנו ע/1.

6. מתיאורי האסירים עולה, כי רכב ה"פוסטה" מחולק למספר תאים, המתאימים לתפוסה של עד כעשרה אנשים. מושבי ה"פוסטה" לרוב עשויים מתכת, ללא משענת גב וללא ריפוד. לאסירים לא ניתנת האפשרות להצטייד בכריות לריפוד מושביהם. תאי האסירים מכילים פתחי אוורור צרים למדי. במהלך הנסיעה מצווים האסירים לשבת כאשר ידיהם ורגליהם כבולות, לעיתים זה לידו של זה. האסיר אבי חנניה גולן מתאר בתצהירו את התנאים הפיזיים של ניידות ההסעה, כלשונו:

"מדובר במשאית המחולקת לשלושה תאים גדולים. התא הגדול זה של אסירים שהם לא טעוני הגנה. והתא השני מיועד לאסירים הנמצאים בהפרדה. הסוהרים יושבים בין התאים על כסאות מרווחים וחלון צמוד לכל כסא. הסוהרים יכולים לפתוח חלון להתאוורר ולהוציא יד לנשום. לעומת זאת התא שבו אני יושב בדרך כלל הנו תא שתפוסתו המקסימאלית 10 אנשים (לפעמים מכניסים יותר). הכיסאות עליהם אנחנו יושבים לא מרופדים. אין משענת לגב ואין ריפוד ישיבה במושב עצמו. אנחנו יושבים פשוט על הברזל. אציין כי חל איסור להכניס לתא חפצים אישיים לרבות כריות שיוכלו לשמש אותנו למשענת גב או לישיבה."

רצ"ב תצהירו של האסיר אבי חנניה גולן כנספח שסימנו ע/2.

7. במכתב מרגש מתאר האסיר מוחמד תייסיר חמידה לידידתו את חווית הנסיעה בניידת ה"פוסטה":

"כל הדרך הלך וחזור מהבוקר ועד הערב עם אזיקים בידיים וברגליים וגם לא רק כואב אלא גם מפריע וסורט [שורט] את הידיים והרגליים. ועוד הדבר הגרוע ביותר הוא הכיסאות שיושבים עליהם רק מברזל כמו הספסלים של דנים [גנים] ציבוריים. ובחורף מה זה קור יש להן ונכנס לתוך הגוף. יש הרבה אסירים חולים מפה יש להם טחורים ובקור כשהם לא יכולים עליו יש עוד הרבה מחלות שהאסירים סובלים מהם כמו מחלות גב..."

רצ"ב מכתבו של האסיר חמידה מיום 28.11.06 כנספח שסימנו ע/3.

8. אל תנאיהן הפיזיים הקשים של ניידות "הפוסטה" מצטרפים תנאים אחרים, לא פחות חמורים. תנאים קשים אלה מתבטאים בשעות נסיעה ארוכות ומייגעות שבמהלכן נמנעת מהאסירים האפשרות לאכול, לשתות, ליטול תרופות, לגשת לשירותים או אפילו האפשרות לעמוד לכמה דקות. נביא להלן פירוט רחב יותר אודות כל אחד מהתנאים שפורטו לעיל:

ב. אי אספקת מזון ומי שתייה

9. אסירים רבים מלינים, כי מלבד שתי פרוסות של לחם הניתנות להם בשעות הבוקר המוקדמות או בלילה שלפני הנסיעה, אין הם זוכים לקבל כל מאכל במהלך הנסיעה. הדברים חמורים במיוחד במקרים שבהם מוסעים האסירים מבתי כלא בצפון לבתי כלא במרכז או בדרום. נסיעה מבית סוהר "שאטה" הסמוך לבית שאן, אל בית סוהר ברמלה אורכת במוצע 9 שעות. לדברי האסירים, לא ניתן להם כלל מזון במהלך כל הנסיעה המייגעת מלבד שתי פרוסות לחם בתוספת ביצה קשה או גבינה, טרם יציאתם בשעות הבוקר המוקדמות. הדברים נכונים אף לגבי אי אספקת מי שתייה במהלך הנסיעה.

10. לצורך לימוד היקף הבעיה וחומרתה שלחו העותרות עשרות שאלונים לבתי כלא שונים בשפות העברית והערבית. האסירים נדרשו לענות לשאלות הנוגעות לתנאי ההסעה כגון: תאריך הנסיעה; יעד; תנאי "הפוסטה"; מזון שתייה וכד'. למשרדי העותרות הגיעו 14 טפסים שמולאו על ידי האסירים. עיבוד הנתונים באותם טפסים מעלה, כי כל 14 האסירים אשר נסעו ברכבי ה"פוסטה" בין השנים 2005- לסוף 2006 לא הורשו לקבל מים או מזון הן במהלך הנסיעה והן בזמן עצירות שהיו בדרך.

רצ"ב העתק מכלל השאלונים שהגיעו לידי העותרות בצירוף טבלת ממצאים מסכמת, כנספח שסימנו ע/4

11. במכתבו לח"מ מחודש פברואר 2007 מעיד האסיר מחמוד מג'אדבה על הסבל שנגרם לו במהלך העברתו מבית כלא "שאטה" בצפון לכלא "ניצן" ברמלה, ובחזרה ממנו. לדברי האסיר, ביום 25.02.07 בשעה ארבע לפנות בוקר הוא יצא מתאו בכלא "ניצן" ברמלה חזרה לכיוון כלא "שאטה", שם הוא מרצה את עונשו. לדברי האסיר, ניידת ה"פוסטה" הגיעה לבית סוהר "שאטה" רק בשעה שש בערב של אותו יום. במשך כל היום האסיר לא קיבל מזון מלבד שתי פרוסות לחם עם ריבה אותן קיבל לפנות הבוקר של יום הנסיעה.

רצ"ב מכתבו של האסיר מג'אדבה לח"מ מחודש פברואר אשתקד, כנספח שסימנו ע/5

ראו גם דבריו של האסיר עדי שלום המובאים בנספח ע/4, שאלון מס' 8.

12. בתצהירו של האסיר אבי גולן הוא מתאר בפרוטרוט את תנאי ההסעות בניידות "הפוסטה". תיאורו של האסיר מתייחס לנסיעתו מחודש מאי, 2006. לדברי האסיר, גם כאשר מתבצעים חילופי משמרות בין הסוהרים בזמן ארוחת הצהריים, האסירים נשארים בתוך הניידות ואינם מקבלים כל ארוחה, כלשונו:

"... מאשמורת הפוסטה ממשיכה להדרים שבתלמונד. זמן ההמתנה באותו בית כלא מתמשך יותר. הסיבה כי באותו בית מתחם נמצאים כחמישה בתי כלא. ההמתנה שם יכולה להימשך כשלוש שעות כשאנחנו כבולים בתוך הניידת ללא אפשרות אפילו להתפנות. במהלך שלוש השעות הסוהרים מתחלפים וחלקם הולך לסעוד את ארוחת הצהריים. בינתיים אנחנו בתוך הפוסטה."

ראו: ע/2, פסקה 12.

13. תלונות בנושא מניעת מזון מהאסירים בעת נסיעותיהם והבאתם לדיונים בבתי המשפט התקבלו גם במשרדי האגודה לזכויות האזרח בישראל. האסיר משה יצחק, הלך בפני האגודה כי אסירים המובאים לדיונים בבתי משפט אינם מקבלים מזון בזמן שהייתם מחוץ לבית הסוהר, הגם שמדובר בשהייה לשעות ארוכות. מתשובת המשיב מס' 1 לפניית האגודה לזכויות האזרח ניתן להיווכח בנקל כי מדובר בעניין אשר לא זוכה לטיפול וליחס הראוי. שכן, מתשובתו האחרונה של עו"ד חיים שמולביץ, היועמ"ש של המשיב מס' 1, עולה כי בשל חלוקת האחריות בין הגופים השונים בעניין הבאת עצורים ואסירים לבתי משפט "קורות תופעות של חוסר שביעות רצון" ובתקווה שעם העברת האחריות לשב"ס נושא זה יוסדר בצורה הולמת.

רצ"ב פניות האגודה לזכויות האזרח בנדון (האחרונה מיום 12.08.07), בצירוף תשובותיו של המשיב לפניות אלו כנספח שסימנו ע/6.

14. זה המקום לציין, כי בתשובותיו מיום 19.02.06 ומיום 26.11.06 לפניות העותרת מס' 1 בעניין המזון, הכחיש המשיב כל פגם או מחסור באספקת הארוחות היומיות לאסירים; וזאת בניגוד לתשובתו המאוחרת של היועץ המשפטי של המשיב לאגודה לזכויות האזרח מיום 5.08.07, שבה הוא מודה בקיום "תופעות של חוסר שביעות רצון" בשל חלוקת האחריות בין שב"ס למשטרה. העותרות זכו למענה שונה לגמרי מהמשיב. במכתב האחרון שקיבלו העותרות לפני כשנה נטען על ידן, כי כל האסירים מקבלים ארוחות כדבעי טרם יציאתם, במהלך נסיעתם ועם הגעתם ליעדים!

רצ"ב תשובתו של המשיב לעותרת מס' 1 מיום 19.02.06 ומיום 22.11.06 כנספח שסימנו ע/7.

15. למרבה הצער, עדויותיהם של האסירים שניתנו לעותרות לאחר הודעתו האחרונה של המשיב מצביעות על מצב השונה לגמרי מתיאורו של המשיב. דבריהם של האסירים לא מותירים ספק, כי מלבד המזון הניתן לאסירים טרם יציאתם מבית הסוהר שום מזון נוסף לא מסופק להם באופן מסודר עד הגעתם ליעדם. לחילופין, יטענו העותרות כי גם אם מספק המשיב מדי פעם ארוחת צהריים בתחנות הביניים הרי עדויותיהם של האסירים מראות בבירור כי מדובר במקרים בודדים בלבד וקשה לראות בכך כיצאה ידי חובתו כלפי האסירים.

ראו: ע/4 ו- ע/5

ג. מניעת הגישה לשירותים

16. חמורה לא פחות העובדה, כי נמנעת מהאסירים המוסעים בניידות המשיבים האפשרות להתפנות ולגשת לשירותים. בניגוד להצהרותיו של המשיב כי לאחרונה הותקנו שירותים לצורך עניין זה, האסירים מלינים על מניעת גישה לשירותים ואף הפעלת אלימות נגד חלקם כל אימת שביקשו להתפנות. בדיקה אחרונה עם האסירים העלתה, כי במקומות מסויימים בלבד הותקנו שירותים וגם שם הגישה אליהם איננה קלה ונעשית רק לאחר תחינות.

ראו:

4/ע שאלון מס' 8 (עדות אסיר לאלימות סוהרים כנגד אסיר שביקש לגשת לשירותים)

17. בשאלונים שחיברו העותרות נתבקשו האסירים להשיב על השאלה: "האם ניתנה לך האפשרות להתפנות בזמן הנסיעה?". בתשובה לשאלה זו ענו כל האסירים בשלילה. אחדים טענו, כי הם ביקשו אך בקשותיהם נדחו וחלק אף הוכה לאחר שהתלונן על כך בפני שופט. אסירים אחרים ציינו, כי בקשות מסוג זה מסורבות בתוקף; אחד טען, כי רק אם מפצירים באנשי יחידת הליווי יש סיכוי שיאפשרו גישה לשירותים ואחר ציין כי הדבר תלוי ברצונם הטוב של אנשי יחידת הליווי.

ראו לדוגמא 4/ע שאלונים 3, 6 ו-9

ראו גם: 5/ע ו-2/ע

18. בדיון מיום 11.06.07 בפני ועדת הפנים של הכנסת נדון דו"ח הסנגוריה הציבורית האחרון לאותה תקופה. עו"ד יפעת רווה, שייצגה את משרד המשפטים בדיון, התייחסה בדבריה בעיקר לנושא תנאי הסעות האסירים עם שימת הדגש על עניין מניעת השימוש בשירותים. לדבריה, מהתלונות הרבות שהגיעו אליה עולה תמונה קשה עד כדי מצב שאסירים עושים את צרכיהם בבקבוקים, כלשונה:

"אני רוצה להדגיש, אמנם דובר פה על הנושא של הסעות ... אז באמת בנקודה הזאת אני מקבלת תלונות קשות מאוד על הנושא של אנשים שנוסעים יום שלם בלי יכולת, דיברתי על זה עם היועץ המשפטי, בלי יכולת לעשות צרכים ולפעמים נתנו לי תיאורים של אנשים שמשתינים בבקבוקים..."
[ההדגשות הוספו]

מתוך: פרוטוקול ועדת הפנים של הכנסת מיום 11.06.07, עמ' 21. הפרוטוקול רצ"ב כנספח ומסומן 8/ע.

19. יצוין, כי עמדת המשיב מס' 1 היא כי לאסירים מתאפשר להתפנות לשירותים בכל תחנות המעבר לאורך כל מסלולי הנסיעה. עמדה זו ציין המשיב הן בתשובתו לפניית העותרת מס' 1 והן באמצעות סגן השר לביטחון פנים מעל במת הכנסת בתשובה לשאילתא שהוגשה בנושא על ידי ח"כ אחמד טיבי מחודש יולי, 2005. יחד עם זאת, המציאות בשטח, דברי האסירים ואף טענת משרד המשפטים אינם מותירים ספק, כי ישנו פגם חמור בהתנהלות המשיב בעניין זה חרף הצהרותיו החיוביות.

רצ"ב השאילתא והתשובה לה מטעם ח"כ טיבי כנספח שסימנו 9/ע

ד. זמן הנסיעה הבלתי סביר

20. נפקות העדר המזון, השתייה, האפשרות לגשת לשירותים והכבילה הממושכת מקבלת משנה חומרה נוכח התארכות שעות הנסיעה וההמתנה מעבר לזמן הסביר, בהתחשב במרחקים בין בתי הכלא לבין יעדי הנסיעה.

21. החמור מכל הוא, כי הסבל העיקרי הנובע מהתארכות הנסיעה הוא מנת חלקם של האסירים בלבד. שכן, הסוהרים המלווים אותם בניידות מחליפים משמרות עם אחרים באחת מתחנות המעבר; וכך למעשה מתאפשר להם להתאוורר, לנוח, לאכול, לשתות ולהמשיך את יום עבודתם. לעומת זאת, נותרים האסירים ממתנינים בתוך הניידות עד אשר תושלם משימת חילופי המשמרת. כל זאת בידיים ורגליים כבולות ללא מזון או מים, על מושבים מתכתיים ומבלי שלפחות יתאפשר להם לעשות את צרכיהם או לקום ולמתוח את איבריהם.

22. נסיעה בין כלא "שאטה" בבית שאן לכלא "איילון" ברמלה נמשכת בממוצע **כתשע שעות**, וזאת לפי הערכת האסירים ובאישור המשיב מס' 1. חשוב לציין, כי נסיעה רגילה בין שני בתי הכלא הנ"ל אורכת בממוצע כשעתיים, בשים לב למרחק שביניהם.

ראו: ע/1

23. וכך מתאר האסיר אבי גולן המרצה את עונשו בכלא "שאטה", את מסלול הנסיעה מכלא "שאטה" שבצפון לכלא "איילון" ברמלה:

"יוצאים בשעה שבע בבוקר מכלא **שאטה**. ה"פוסטה" נוסעת לכלא **חרמון וצלמון** הנמצאים ליד כפר עילבון בצפון מרחק של כשעה נסיעה משאטה. עם ההגעה לבית כלא **חרמון** ושאטה מורידים את האסירים השייכים ל**חרמון** ו**צלמון** ומעלים משם אסירים שצריכים לנסוע לבתי משפט או בתי חולים. כל עניין החלפת האסירים לוקח בערך שעה אותה אנחנו מעבירים בהמתנה בתוך הרכב כשידינו כבולות. ה"פוסטה" ממשיכה מ**חרמון** אל בית המעצר **קישון**, מרחק של כשעה וחצי-שעתיים של נסיעה. עם ההגעה לקישון מורידים אסירים השייכים לקישון ומעלים אסירים שצריכים לנסוע. **בו בעת מתבצעת החלפת משמרת של הסוהרים**...כאשר אנחנו (האסירים שטרם הגענו ליעד) נמצאים בתוך ה"פוסטה" כבולים. מקישון ה"פוסטה" נוסעת לכלא **דמון**. בכלא **דמון** ההמתנה היא פחות זמן... מכלא **דמון** ה"פוסטה" ממשיכה לכלא כרמל (עתלית). בכלא **עתלית** אותו סיפור... מעתלית אנחנו ממשיכים לכלא **אשמורת** בכפר יונה... מאשמורת ה"פוסטה" ממשיכה **להדרים** בתל מונד. זמן ההמתנה נמשך שם יותר מהסיבה כי יש שם **כחמישה בתי כלא**. ההמתנה שם יכולה להימשך כשלוש שעות. **מהדרים** ה"פוסטה" ממשיכה לכלא **רמלה**. בהתחלה ה"פוסטה" מורידה את האסירים השייכים לכלא **מעשיהו וניצן** ורק לאחר מכן, מגיע תורנו." [ההדגשות הוספו]

ראו: ע/2 פסקאות 6-13.

24. במכתבו לח"מ מתאר האסיר מחמוד מג'אדבה חוויה קשה של נסיעה מכלא "ניצן" בחזרה לכלא "שאטה" כדלקמן:

"...הועליתי ל"פוסטה" בתאריך 25.02.07 בשעה ארבע בבוקר מאגף המעבר בכלא ניצן אחר כך הלכנו לאגף המעבר בכלא איילון, אגף נפתח חדש, ואחר כך לכלא ניצן עצמו המשכנו לשני האגפים שנפתחו בסמוך לכלא "נווה תרצה" אגף 9 ואגף 10 ביטחוניים [ש] שנקראים "ניצן" ב' ואחר כך הלכנו למגן ועד שה"פוסטה" עברה את הבדיקות הביטחוניות היתה השעה 9:30 בבוקר ואני ושאר האסירים כבולים ויושבים על ספסלי ברזל בקור עז. ה"פוסטה" המשיכה לכלא "הזרים", "רימונים", "השרון", "אופק", והמשכנו "אשמורת", "עתלית" "דמון" עד כלא "קישון" והמשכנו [ל]כלא "צלמון" וכלא "חרמון" והגענו לכלא "שאטה" בשעה שש בערב. עוד כלום, ה"פוסטה" לקחה אסירים ביטחוניים שהם ממעבר "ניצן" ואחרי כלא "שאטה" ה"פוסטה" אמורה להמשיך לכלא "גלבוע" הסמוך לכלא שאטה ואחר כך מסיימת ה"פוסטה" את הנסיעה בכלא מגידו שליד אום אל פחם. אלוהים ישמור... ללא אוכל מלבד שתי פרוסות ריבה שאתה אמור לאכול אותם כאשר אתה כבול ואזוק ובלי שירותים כל היום". [הדגשות הוספו].

ראו: ע' 5, עמ' 4-5

25. תיאוריהם של האסירים לעיל, תנאי הנסיעה והיחס הבלתי סביר בין זמן הנסיעה למרחקים בפועל לא מותירים ספק, כי חובה על המשיבים להקצות משאבים ולהוסיף מספר ניידות ולקצר באופן מהותי את זמני הנסיעה.

ה. אסירים חולים

26. תנאי הסעת האסירים במתכונתם כיום פוגעים באופן מיוחד באסירים חולים שאינם בקו הבריאות. מתשובת המשיב לעותרת מס' 1 עולה, כי אין רכבים מיוחדים המיועדים להסיע אסירים חולים ואין חובש או כל השגחה רפואית. אסירים חולים מועברים מבתי הכלא השונים למרכז הרפואי של שב"ס (מר"ש) יחד עם שאר האסירים.

27. יודגש תחילה, כי אומנם אין המדובר במצבי חירום אלא באותם אסירים שנקבע להם תור לבדיקה על ידי מומחים, אולם אין להקל ראש במצבם של אסירים עם מחלות כרוניות כגון לב או גב או כל מחלה אחרת הנאלצים לסבול את כל תלאות הנסיעה שתוארו בפרקים הקודמים.

28. ועוד. מתשובותיהם של כמה אסירים לשאלונים שנשלחו מטעם העותרות עולה, כי במהלך הנסיעה לא ניתן אפילו ליטול תרופות. האסירים מנועים מלקחת את תרופותיהם עמם ועליהם להמתין עד להגעה ליעד המתאים. למותר לציין, כי אי נטילת תרופות בתדירות ובזמן המתבקשים עלולה להביא לסיכון חיי אדם.

ראו: ע' 4 שאלונים מס' 11 ו-13

29. לא זאת אף זאת. מפניות המגיעות לעותרת מס' 2, העוסקת בעיקר בקידום הזכות לבריאות והגנה עליה, מצטיירת תמונה קשה של אסירים המעדיפים לוותר על הבדיקות והטיפולים שנקבעו להם,

רק מפאת אי יכולתם לעמוד בתנאי הנסיעה הקשים למר"ש. האסיר איאד אבו חיזראן הסובל מבעיות ברגליו מנמק בתצהירו את סירובו לקבל טיפול רפואי במילים אלו:

"... שב"ס טוען כי אני סירבתי לקבל טיפול רפואי וכי סירבתי לבקר בבית חולים. הנני להצהיר כי לא סירבתי לקבל טיפול רפואי... סירבתי לבקר בבית חולים כי המעבר היה כרוך בנסיעה של 12 שעות ב"פוסטה" כאשר אינני מסוגל לשהות ב"פוסטה" בתנאים מחפירים לשעות ארוכות, דבר אשר יש בו למוטט אותי פיזית".

רצ"ב תצהירו של האסיר חיזראן כנספח שסימנו ע/10.

30. סירובם של חולים לקבל טיפול רפואי מפאת אי יכולתם לעמוד בתנאים הפיזיים של הנסיעה זכה להתייחסות בדו"ח ועדת ישראל משנת 2002. מדובר בועדה רפואית ציבורית שהוקמה בשנת 2002 על ידי מנכ"ל משרד הבריאות בעקבות החלטתו של בית משפט נכבד זה בעתירת העותרת מס' 2 כנגד המשיבים בגין מצב השירות הרפואי הניתן מטעמו לאסירים (בג"ץ 3247/02). חברי הועדה המליצו בדו"ח שחיברו לשנות את השיטה הקיימת של הפניית אסירים מטופלים מאזורי הפריפריה לרופאים מומחים במרכז, בין היתר בשל קשיי הנסיעה הפיזיים שמשפיעים על נכונותם של אסירים לקבלת הטיפול, כניסוח:

"הוועדה ממליצה לשנות את השיטה הקיימת להפניה לרופאים מומחים מבתי הכלא הפריפריאליים. כאמור ככלל, בשיטה הקיימת האסירים מופנים למר"ש לקבלת ייעוץ וטיפול של רופאים מומחים. שיטה זו כרוכה בסרבול רב, בעיקר עקב ההסעות של האסירים (בדרך כלל ב"פוסטה"). אסירים לא מעטים מוותרים על ההפניה בשל הנסיעה והשהייה במר"ש, כאשר לפעמים למפגש קצר יחסית עם רופא מומחה ההיעדרות מבית הסוהר הקבוע יכולה להיות ממושכת. הוועדה ממליצה כי השיטה הקיימת תמשך ותפעל לגבי האסירים בבתי הכלא הסמוכים למר"ש. לגבי האסירים בבתי הכלא הפריפריאליים – הוועדה ממליצה כי רופאים מומחים יגיעו למרפאות שבבתי הסוהר, במקום לנייד את האסירים לרופאים המומחים שבמר"ש".

מתוך: דו"ח הוועדה לבדיקת השירות הרפואי לאסירים, דצמבר 2002, עמ' 11. הדו"ח מצורף כנספח שסימנו ע/11.

31. יש לציין, כי מסקנות דו"ח ועדת ישראל הנ"ל טרם יושמו במלואן. אסירים הנזקקים לטיפולים המגיעים מבתי כלא באזורי הפריפריה עדיין מובאים למר"ש באמצעות "הפוסטה".

ו. פגיעה בזכות הגישה לערכאות

32. התנאים הפיזיים הקשים של הנסיעה – היעדר מזון ושתייה, היעדר אפשרות להתפנות לשירותים, נסיעה ארוכה ומייגעת – כל אלה מובילים אף למצבים בהם אסירים מעדיפים לוותר על זכותם לפנות לערכאות משפטיות – לדוגמה במקרי קיצון בהם לא בטוחים האסירים שפנייתם לבית המשפט תתקבל, שיקול זר הוא שיכריע את הכף האם כלל לגשת לבית המשפט, כדברי האסיר גולן:

"הריני להצהיר כי אני מכיר אנשים שמעדיפים לא לנהל משפט כשזה כרוך בנסיעה לבית המשפט, רק

על מנת לחסוך את הנסיעה ב"פוסטה". אני מכיר
אסירים שמעדיפים לעשות עסקאות טיעון רק על
מנת לחסוך (את הנסיעה)..."

ראו: ע/2

גם האסיר מגיאדבה מצביע על חולי זה בתיאורו:

"... כאשר משתמש אני במשפט "בעל כורחם" זאת
אומרת שאף אסיר לא ייסע (ב"פוסטה") באם הדבר
תלוי בו ואפילו באי נסיעתו עלול הוא לחטוף שנה או
שנתיים נוספים או יותר, העיקר שלא לנסוע ברכב
הליווי...לכן 90% מהאסירים שאמורים לנסוע
למטרת עתירות, טיפולים רפואיים או למתן עדות
ביחידת יח"ס מבטלים את פנייתם כשהדבר תלוי
בהם והנסיעה לא הכרחית..."

ראו: ע/5

33. בקשות של אסירים לפטור אותם מנוכחות בדיונים הנוגעים להם בבתי המשפט בשל משך הנסיעה ותנאיה אינן זרות למשיבים ואף לא לבתי המשפט. במקום לדאוג לשיפור תנאי הנסיעה ולהקל הגעת האסירים לדיוניהם החלו המשיבים ליזום פתרונות יצירתיים שיקלו על העדר הנוכחות. כך למשל בשנת 2003 הוציאה נציבת שרות בתי הסוהר הנחיה כי תכובד בקשתו של אסיר לפטור אותו מנוכחות בדיון בשל תנאי הנסיעה. הנציבה אף קבעה את הפרוצדורה שיש לפעול על-פיה. העותרות סבורות כי מתן אפשרות לאסיר לא להופיע בדיון בעניינו הנה הקלה נקודתית בטווח הקצר אולם טמונה בה מגמה חמורה ביותר לטווח הארוך. שכן במקום לשפר את תנאי הנסיעה ולאפשר לכל אסיר לממש את יומו בבית המשפט פועלים המשיבים להנצחת תנאי ההסעה הירודים ולאיון זכות הגישה לערכאות מכל תוכן.

רצ"ב ידיעה שפורסמה באתר לשכת עורכי הדין בעניין רענון נוהלי שב"ס ביחס להיענות לבקשת אסיר לא להופיע בדיון בבית משפט, כנספח שסימנו ע/12. את הכתבה ניתן להוריד מאתר לשכת עורי הדין בישראל בקישור: http://www.israelbar.org.il/article_inner.asp?catID=8&pgID=3502

ביקורת הסנגוריה הציבורית

34. נושא התנאים הפיזיים הקשים בהעברת והסעת אסירים לא פסח על דו"חות הסנגוריה הציבורית בנוגע לתנאי הכליאה במדינה, במיוחד מהשנים האחרונות. נביא להלן את עיקר הביקורת של הסנגוריה הציבורית בשנים האחרונות:

דו"ח הסנגוריה הציבורית לשנת 2006:

35. עניין הובלת העצירים ממתקני הכליאה לדיונים בבתי המשפט עלה בדו"ח האחרון שיצא מטעם הסנגוריה בעניין תנאי הכליאה במדינה. בפרק שעסק בליקויים שנמצאו בעניין זה צוין, כי בחמישה מתוך תשעה מתקנים בהם ביקרו אנשי הסנגוריה הציבורית עלו קשיים שונים בעניין הובלת העצורים לבתי המשפט ופיזורם למתקני הכליאה השונים לאחר תום הדיון. כך למשל, מתייחס הדו"ח למצב בבית משפט השלום בפתח תקווה, בו מספר מצומצם של שישה עובדים אחראי לאיסופם ופיזורם של העצורים על-ידי הסעה אחת ביום. וכך נאמר:

"האיסוף בבוקר מתבצע, לרוב, על ידי הסעה אחת ממקומות שונים, והמרחק בין המקומות יחד עם העומס בכבישים בשעות אלו מביאים לכך שהעצורים אינם מובאים לדיונים בזמן. בנוסף, הוחמרו לאחרונה נהלי הכבילה בעת היציאה מן הכלא

ובעקבות כך התארכו זמן הוצאת העצורים.... שופטי בתי המשפט התלוננו על האיחור פעמים רבות, אך לא חל שינוי במצב. המחסור בכוח האדם מוביל גם לכך שמתקיים פיזור אחד של העצורים, בסוף כל יום, וזאת על אף שרוב העצורים מסיימים את דיוניהם בשעה מוקדמת יותר ונאלצים לחכות שעות ארוכות במתקן".

מתוך דו"ח הסנגוריה הציבורית לשנת 2006, עמוד 69. העמוד הרלוונטי מצורף כנספח המסומן ע/13

דו"ח הסנגוריה הציבורית לשנת 2005

36. דו"ח זה מתייחס בפירוט ובהרחבה רבה לעניין העברת אסירים על כל הליקויים שנמצאו שם. מהדו"ח עולה, כי בשישה מתקני מעצר מתוך 12 מתקנים שנבדקו על ידי הסנגוריה הציבורית, התגלו קשיים בעניין הובלת עצורים לבתי המשפט ופיזורם למתקני הכליאה השונים לאחר תום הדיון. כך למשל נמצא, כי איסוף העצורים בבית משפט השלום בפתח תקווה נעשה ממספר נקודות המרוחקות זו מזו. איסוף העצורים מתבצע בשעות הבוקר המוקדמות. מעבר לאי הנוחות אותה אנו מציגים בעתירה זו, הדו"ח מציג את הסחבת הרבה בנסיעה ובעיית האיחורים לדיונים בבתי המשפט והמתנה ממושכת של העצורים עד שעות אחר הצהריים לתום כל הדיונים, וזאת גם במקרים בהם הדיון בעניינים הסתיים בשעות הבוקר.

37. מבדיקה שנערכה על ידי הסנגוריה בבית משפט השלום והמחוזי בחיפה, עולה כי עצורים המובאים מהדרום מובלים יום קודם לבית המעצר "ניצן" ומגיעים לשם בשעות הערב, זאת לאחר שהנסיעה החלה בבוקר ועברה דרך נקודות איסוף של אסירים נוספים. כעולה מהדו"ח, ההסעה לבית המשפט בחיפה ביום הדיון יוצאת בשעה 4:00 לפנות בוקר ועוברת בבית המעצר "קישון" ומשם לבית המשפט. לעיתים יוצאת ההסעה ערב הדיון והעצורים נאלצים לבלות שעות ארוכות ולעיתים כל הלילה, בנסיעות מתישות ברחבי הארץ. לפי הדו"ח, במקרים רבים נמנעות מהעצורים ארוחות בשל כך.

רצ"ב עמודים רלוונטיים מדו"ח הסנגוריה הציבורית משנת 2005 כנספח שסימנו ע/14;

ראו גם: פרקים רלוונטיים מדו"ח הסנגוריה הציבורית לשנת 2003 בעניין הטירדה והסחבת בהובלת עצורים דרך מעבר ניצן. רצ"ב כנספח ע/15.

38. בדו"ח הסנגוריה הציבורית משנת 2005 ניתנה התייחסות מיוחדת לתנאי הסעת אסירים במיוחד מכלא "שאטה" למרכז. פרק זה סוקר את מחדל ההסעות בנוגע לבית סוהר "שאטה":

"אסירים רבים התלוננו על התנאים הקשים בעת העברתם לבתי משפט או למתקני שב"ס אחרים (כגון טיפולים רפואיים במר"ש). לטענת האסירים הם מועלים לרכב כבולים בידיהם וברגליהם. הנסיעות ברכב נמשכות 12-14 שעות, היות ומדובר ב"קו מאסף" העובר במתקני כליאה רבים. במהלך הנסיעה לא מאפשרים לאסירים נגישות לשירותים, ולא מחלקים להם מזון. בנוסף, התלוננו, כי תנאי הישיבה ברכב גורמים להם לכאבים. למרות זאת, לא מאפשרים להם להביא כרית כדי להקל על תנאי הישיבה. האסירים טענו, כי עקב תנאי הנסיעה הבלתי נסבלים חלקם מעדיפים לוותר על הטיפולים הרפואיים הנדרשים, למרות הנזקים האפשריים לבריאותם."

ע/14, עמ' 45.

כמו כן ישנה סקירה של המתרחש בבית סוהר "אוהלי קידר":

"לאחרונה התקבלו במשרדי הסגוריה הציבורית מספר תלונות קשות, הנוגעות לתנאי העברת אסירים ועצורים מבתי הסוהר השונים לבתי המשפט ולמתקני שב"ס. נראה, כי מדובר בתופעה הדורשת בדיקה מעמיקה."

ע/14, עמ' 45.

ביקורת בועדת הפנים של הכנסת

39. כאמור, ביום 11.06.07 נדון דו"ח הסגוריה הציבורית האחרון בעניין תנאי הכליאה במדינה, בועדת הפנים של הכנסת. בעיית ה"פוסטה" עלתה בדיון זה על-ידי חבר הועדה, הח"כ דוד אזולאי, שחלק עם חברי הועדה והאורחים את התלונות הרבות שהוא קיבל בעניין הסעות האסירים, כדבריו:

"הנושא של הובלת אסירים הוא לא חדש. אני מכיר את זה עוד מאז הייתי יושב ראש ועדת הפנים... אני ממליץ לך פשוט ללכת, להיפגש עם העצירים בבתי המשפט ולשמוע את המסע הקשה שהם עוברים. לפעמים זה נמשך יותר מעשרים וארבע שעות עד שמגיעים בכלל למשפט, עוברים כמה תחנות, אז למשטרה. לשב"ס יש תשובות, וודאי שיש להם בעיה של רכבים ואיסוף אסירים, יש איזה שהוא מסלול שצריכים לעבור. אבל אני חושש שבכל זאת, אני מדבר על הובלה של אסירים מבית המאסר או בית המעצר ועד בית המשפט. לא בתוך הבית משפט."

ע/8, עמ' 20.

40. הנה כי כן, עיינו הרואות כי הליקויים הרבים המועלים בעתירה זו בכל הנוגע להסעת אסירים זכו לביקורת נוקבת מגורמים שונים אך לשווא. דברי האסירים המובאים בעתירה זו אשר מוצאים להם תימוכין בביקורת גורמים חיצוניים לא מותירים ספק, כי מצב הובלת האסירים כמתכונתו כיום הנו מחפיר ודורש תיקון מיידי. אינספור הפניות למשיבים לא הניבו עד כה, לצערנו, תוצאה המניחה את הדעת למרות טענותיהם כי כל הליקויים באו על תיקונם. במצב דברים זה, חובה על בית המשפט להתערב ולהורות על שיפור התנאים והפסקת השפלתם של האסירים ופגיעה בזכויותיהם.

מיצוי הליכים ותשובות המשיבים

41. ביום 1/11/2005 פנתה העותרת מס' 2 אל שירות בתי הסוהר והעלתה את התנאים הקשים עימם מתמודדים האסירים בנסיעתם ברכבי ה"פוסטה" עם שימת הדגש על אסירים חולים.

רצ"ב פנייתה של העותרת מס' אחד כנספח שסימנו ע/16

42. בתשובתו של המשיב לפנייתה של העותרת 2 מיום 16/11/05 צוין, כי הוא פועל לצמצום הצורך בהבאת אסירים חולים למר"ש על-ידי הבאת רופאים מומחים אל תוך בתי הסוהר. עוד צוין, כי המשיב רכש אוטובוסים חדישים להסעת אסירים וכי בנושא אי מתן מזון וגישה לשירותים נכתב כי הנושא הועבר לגורם הרלוונטי למתן התייחסות.

רצ"ב מכתבו של מר יוסי בק ראש מנהל טיפול ושיקום לעותרת 2 כנספח שסימנו ע/17.

43. ביום 17/1/06 פנתה העותרת מס' 1 אל שירות בתי הסוהר ודרשה שיפור תנאי הסעת האסירים בניידות "הפוסטה". בפנייתה, תיארה העותרת את התנאים הקשים בהסעות האסירים החל מהמצב הקשה ברכבים, עובר במניעת המזון, השתייה והשימוש בשירותים, וכלה בכבילת האסירים לשעות ארוכות ובלתי סבירות.

רצ"ב פנייתה של העותרת מס' 1, כנספח שסימנו ע/18

44. במענה לפנייתה של העותרת מס' 1 הכחיש המשיב את המתואר על ידה בפנייתה. לדידו, הנתונים בשטח שונים מהנתונים שהוצגו בפנייתה, שכן לטענתו לאסירים ניתנת אפשרות לגשת לשירותים בתחנות הביניים, הם מקבלים ארוחה במהלך הנסיעה ומסלול הנסיעה קוצר.

רצ"ב תשובתו של המשיב לעותרת מס' 1, כנספח שסימנו ע/19

45. בעקבות תשובתו של המשיב מיום 19.02.06 ערכה העותרת מס' 1 בדיקה חוזרת בקרב כמה אסירים על מנת לבדוק אם התנאים שלטענת המשיב תוקנו אכן שיפרו את תנאי ההסעה. המציאות העגומה, כפי שהשתקפה בעדות האסירים בפני העותרת, היא כי כלום לא השתנה מערכתית וכי היענות לבקשותיהם להגשת לשירותים או לשתות נתונה לחסדיהם של הסוהרים המלווים. האסיר אבי גולן, למשל, נסע ב"פוסטה" חודשים אחרי תשובת המשיב ובתצהירו הוא העיד כי מסכת הייסורים עודנה מתקיימת וכלום לא השתנה.

ראו ע/2 ו- ע/4

46. ביום 31/05/06 פנתה העותרת מס' 1 אל המשיב בשנית והסבה את תשומת לבו, כי תנאי הסעת האסירים עדיין ירודים, בניגוד למה שנטען על ידו בתשובתו לעותרת מיום 19.02.06. שכן, חרף הצהרות המשיב בדבר התקנת מתקני שירותים מיוחדים לאסירים המנויידים, ואספקת ארוחת צהריים, האסירים עדיין מתלוננים, כי כלום לא השתפר מערכתית. המצב הקשה עמד בעינו. בתשובתו מיום 22/11/2006 חזר המשיב על טענתו, כי התנאים שופרו באופן ניכר וכאילו אין שחר לדברי העותרות.

רצ"ב פניית העותרת מס' 1 מיום 31/05/06 ותשובת המשיב מיום 22/11/06 כנספח שסימנו ע/20

47. העותרות יטענו, כי בניגוד לטענות המשיב, עדויותיהם של האסירים מורות אחרת. העותרות ניזונות רק מדבריהם של האסירים. הצטברות העדויות והתלונות בכל זמן נתון כנגד תנאי הסעת האסירים אינה מותירה ספק, כי התנאים עדיין ירודים בצורה קיצונית ובלתי סבירה. גם אם פעל המשיב להתקנת שירותים במקומות מסויימים, הרי בפועל הגישה לשירותים אלה נחסמת בפני האסירים בתואנות שונות. העותרות ידגישו, כי גם אם התיר המשיב פה ושם לאסירים לגשת לשירותים ולקבל ארוחה בתחנת הביניים, עדיין מדובר במקרה חריג שאיננו מעיד על הכלל.

הטיעון המשפטי

48. העותרות יטענו, כי התנאים בהם מועברים האסירים, כפי שתואר בהרחבה בחלק העובדתי של עתירה זו, פוגעים בזכויותיהם החוקתיות של האסירים לחירות, לכבוד, לתנאי מחיה מינימאליים

בבית הכלא, לטיפול רפואי ולגישה לערכאות; כל זאת באופן בלתי מידתי ובניגוד לתנאי פסקת ההגבלה של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. תנאי ההסעה של האסירים אינם מוסדרים בחקיקה ראשית, בתקנות או בכל הוראה אחרת, עניין אשר פותח פתח לפגיעה שרירותית ולא סבירה בזכויותיהם, באופן קיצוני.

זכות האסירים לקיום מינימאלי וכבוד אנושי כערובה לענישה הוגנת ולא משפילה

א. זכות האסירים לקיום מינימאלי בכבוד אנושי - כללי

49. הפגיעה בזכויותיהם של האסירים למזון ולשתיה, לטיפול רפואי הולם ולשימוש בשירותים, מהווה למעשה פגיעה בזכותם החוקתית לכבוד ולתנאי כליאה ומחייבה מינימאליים. המשיב מפר בכך את חובתו, הראשונה במעלה, לספק את הצרכים המינימאליים של האסירים ולהקצות את המשאבים הנדרשים לכך.

50. זכויות האדם של האסיר נשמרות גם בין כתלי בית המאסר, בכפוף לאלו הנשללות מעצם המאסר. פסיקת בית משפט נכבד זה הדגישה, לא אחת, את חובת המדינה המוגברת להגן על זכויותיהם החוקתיות של האסירים ובפרט הזכות לכבוד, אלא אם קיימת לכך מניעה מפורשת בחקיקה ראשית. וכדברי הנשיא (בדימוס) ברק:

”חומות הכלא אינן מפרידות בין העצור לבין כבוד האדם. משטר החיים בבית הסוהר מחייב, מעצם טבעו, פגיעה בחירויות רבות מהן נהנה האדם החופשי... אך אין משטר החיים בבית הסוהר מחייב שלילת זכותו של העצור לשלמות גופו ולהגנה בפני פגיעה בכבודו כאדם”

בג"ץ 355/79 קטלן נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד לד(3) 294, 298 (1980)

ראו גם:

בג"ץ 4634/04 רופאים לזכויות אדם נ' השר לביטחון פנים (טרם פורסם, ניתן ביום 12.02.07), פסקה 10; בג"ץ 2245/06 דוברין נ' שירות בתי הסוהר (טרם פורסם, ניתן ביום 13.06.06) פסקה 13; עע"א 4463/94 גולן נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד נ(4) 136, 152 (1996) (להלן: "עניין גולן"); בג"ץ 337/84 הוקמה נ' שר הפנים, פ"ד לח(2) 826, 832 (1984); עע"א 4/82 מדינת ישראל נ' תמיר, פ"ד לו(3) 201 (1983); בג"ץ 540/84 יוסף נ' מנהל בית הסוהר המרכזי ביהודה ושומרון, פ"ד מ(1) 567, 573 (1986); בג"ץ 221/80 דרויש נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד לה(1) 536, 546 (1980).

51. בגדרה של הזכות החוקתית לכבוד, מצויה הזכות לקיום מינימאלי המבטיחה שמירה על צלם האדם באשר הוא.

על מעמדה החוקתי של הזכות לקיום מינימאלי בכבוד ככלל, ראו:

בג"ץ 366/03 עמותת מחויבות לשלום וצדק חברתי נ' שר האוצר (טרם פורסם) פסקאות 14-15; בג"ץ 5578/02 מנור נ' שר האוצר, פד"יי נט (1) 729, 736 (2004); רע"א 4905/98 גמזו נ' ישעיהו, פ"ד נה(3) 360, 375-376 (2001);

52. כבודם של האסירים מחייב דאגה לסיפוק צרכיהם המינימאליים בבית הכלא כבני אנוש. בית משפט נכבד זה עמד על הצורך בהגנה על זכותם של האסירים לקיום מינימאלי בבית הכלא, כדלקמן:

סיפוק הצרכים המינימאליים של האדם, שהם תנאי בלעדיו אין לקיום וחיים בכבוד, מתחייבים גם לגבי אסיר המרצה את עונשו, ולמדינה חובה ראשונה במעלה לספקם, ולהקצות לכך את המשאבים הנדרשים. גם מאחורי סורג ובריח, עומדות לאדם זכויות יסוד "שהפגיעה בהן יש בה משום פגיעה בצרכים מינימאליים ויסודיים של האדם באשר הוא אדם..."

בג"ץ 4634/04 רופאים לזכויות אדם נ' השר לביטחון פנים (טרם פורסם, ניתן ביום 12.02.07), פסקה 12. (להלן: "עניין המיטות לאסירים");

ראו גם: בג"ץ 114/86 וייל נ' מדינת ישראל, פ"ד (3) 477, 492 (1987).

53. בצד זכותם של האסירים לתנאי מחייה וכליאה נאותים קמה גם חובתה של המדינה לספק את להם את צרכיהם המינימאליים באותה מידה שהיא חבה זאת כלפי תושביה, כדברי בית המשפט:

"אם מוטלת על המדינה חובה לדאוג לצרכים המינימאליים של תושביה כחלק מזכותם לכבוד אנושי, על אחת כמה וכמה כך הוא ביחס לבני אדם המצויים במסגרת משמורתה ותחת חסותה, שלגביהם היא נושאת באחריות ישירה."

עניין המיטות לאסירים, פסקה 12.

54. בתי המשפט בארה"ב קבעו אף הם, כי החוקה מחייבת לספק לאסירים צרכים בסיסיים של חיים, ובכללם אוכל ברמה סבירה, ביגוד, מחסה, תברואה וטיפול רפואי.

ראו:

Carty v. Farrelly 957 F. Supp. 727 (1997)

ב. הזכות למי שתייה ולמזון

55. זכותו של האסיר למזון ולשתייה במידה הראויה לקיומו בכבוד נמצאת בגרעין חובתם של המשיבים לסיפוק צרכיהם המינימאליים. זכות בסיסית זו המבטאת את תנאי חיי בני האנוש התרבותיים, איננה סובלת כל הגבלה, דחייה או שלילה. אופן סיפוק אותם צרכים מינימאליים נמנה על הזכויות עצמן, כדברי בית המשפט בעניין וייל, כלהלן:

"שלילת החירות אינה כוללת, אינה מצדיקה ואינה מאפשרת שלילת דברים בסיסיים כגון אכילה, שתייה, לינה, ביגוד וריפוי... לעומת זאת, מצויות זכויות יסוד, שהפגיעה בהן יש בה משום פגיעה בצרכים מינימאליים ויסודיים של האדם באשר הוא אדם שנברא בצלם. עם זכויות יסוד אלה נמנות לא רק עצם זכותו של האסיר לאכילה, שתייה ולינה, אלא גם סדרי אנוש תרבותיים מינימאליים של אופן סיפוק צרכים אלה." [הדגשה לא במקור]

בג"ץ 114/86 וייל נ' מדינת ישראל, פ"ד מא(3) 477, 482, 492 (1987)

ראו גם דבריו של השופט (בדימוס) חשין בעע"א 4463/94 גולן נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד (4) 136, 152 (1996). (להלן: "פרשת גולן");

56. זכות האסיר למזון ולשתיה מעוגנת בכללי הסטנדרט המינימאלי לטיפול באסירים, (Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners). מדובר בכללים שאומצו בשנת 1955 בקונגרס הראשון של האו"ם למניעת פשע ולטיפול בעבריינים, ואושרו בהחלטות המועצה הכלכלית והסוציאלית של האו"ם בשנים 1957 ו-1977. רשות הכליאה, על-פי אותם כללים, אמורה לספק לאסירים אוכל בריא ובעל ערך תזונתי, במידה מספקת תוך הקפדה על הכנה והגשה ראויה, כדלקמן:

Food

20. (1) Every prisoner shall be provided by the administration at the usual hours with food of nutritional value adequate for health and strength, of wholesome quality and well prepared and served.

57. באשר לזכותם של האסירים לשתיה, קובעים הכללים הבינלאומיים באופן חד משמעי, כי אספקת מי שתייה לאסיר תעשה **כל אימת שהאסיר זקוק לכך**, כדלקמן:

20 (2) Drinking water shall be available to every prisoner whenever he needs it.

ג. זכות הגישה לשירותים

58. מניעת האסירים המוסעים שעות ארוכות מלגשת לשירותים ולעשות את צרכיהם מהווה פגיעה קשה בזכויותיהם החוקתיות לכבוד, לשלמות גוף ולהיגיינה אישית. כמתואר בחלק העובדתי של עתירה זו, אסירים רבים מעידים, כי אין באפשרותם לגשת לשירותים במשך יום שלם משום שלא מאפשרים להם לעשות זאת. חלקם מעידים כי הדבר אינו מתאפשר כיוון שאין מתקנים מתאימים בפתחם של חלק מבתי הסוהר. אחרים העידו בפני משרד המשפטים, כי הם מטילים את מימיהם בבקבוקים, עד להגעה לנקודת היעד.

59. אי מתן אפשרות לאדם לעשות את צרכיו בצורה סבירה מהווה התנהגות אכזרית, בלתי אנושית ואף גובלת בהתעללות קשה ופוגענית לאין ערוך. למותר לציין, כי לפגיעה הישירה בזכותם של האסירים להיגיינה אישית וסביבתית תהנה השלכות בריאותיות, תברואתיות ונפשיות קשות על האסירים.

60. חשיבות שמירה על היגיינה אישית וסביבתית מעוגנת בסעיפים 12-16 לכללי האו"ם לטיפול באסירים. כללים אלה קובעים באופן חד משמעי, כי על רשויות הכליאה מוטלת החובה לספק לאסירים את המצרכים האלמנטאריים הדרושים לשמירה על ההיגיינה האישית והסביבתית:

“ Rule 12:

The sanitary installations shall be adequate to enable every prisoner to comply with needs of nature when necessary and in a clean and decent manner.

Rule 15:

Prisoners shall be required to keep their persons clean, and to this end they should be provided with water and with such toilet articles as are necessary for health and cleanliness.

Rule 16:

In order that prisoners may maintain a good appearance compatible with their self-respect, facilities shall be provided for the proper care of the hair and the beard, and men shall be enabled to shave regularly.”

ד. הנגישות לטיפול רפואי הולם

61. כפי שתואר בהרחבה בחלק העובדתי, תנאי ההסעה הירודים מהווים שיקול בקרב אסירים באם לממש את זכותם לטיפול רפואי, היכול להינתן להם אך ורק מחוץ לכלא בו הם מוחזקים באופן רגיל. אסירים עלולים להעדיף לוותר על טיפול רפואי בשל אורך הנסיעה והסבל הכרוך בה, או בשל העבודה שלחולים כרוניים הנוטלים תרופות – אין אפשרות בזמן הנסיעה ליטול תרופותיהם. אי הנוחות הכרוכה בישיבה הממושכת על מושבים ממתכת מקשה במיוחד על אסירים הסובלים מבעיות רפואיות. יש להזכיר, כי אין ברשותם של המשיבים רכבים מיוחדים המיועדים לאסירים חולים, הזקוקים לתנאים מיוחדים בזמן הנסיעה.
62. נגישות לזכות איננה פחות חשובה ממעמדה של הזכות, על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בזכות לטיפול רפואי שהנגישות לה מקבלת משנה חשיבות. לא בכדי נקבע בכללי הסטנדרט הבינלאומי לטיפול באסירים של האו"ם [Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners] כי רשות כליאה צריכה להיות זמינה ונגישה תמיד לשירותים רפואיים בסיסיים, כדלקמן:

Medical services

22. (1) At every institution there shall be available the services of at least one qualified medical officer who should have some knowledge of psychiatry. The medical services should be organized in close relationship to the general health administration of the community or nation. They shall include a psychiatric service for the diagnosis and, in proper cases, the treatment of states of mental abnormality.

(2) Sick prisoners who require specialist treatment shall be transferred to specialized institutions or to civil hospitals. Where hospital facilities are provided in an institution, their equipment, furnishings and pharmaceutical supplies shall be proper for the medical care and treatment of sick prisoners, and there shall be a staff of suitable trained officers.

(3) The services of a qualified dental officer shall be available to every prisoner.

63. הערמת קשיים על נגישות במימוש הזכות כמוה כמו שלילת הזכות דה פקטו. המסקנה אפוא הינה, שתנאי הסעתם של האסירים מהווים הגבלה ופגיעה בזכותם לטיפול רפואי הולם שהינה מסוג צרכי הקיום הבסיסיים של האסיר שחובה לספקם בכל עת ובכל מצב בהיותה חלק מצרכיו המינימאליים.

על הזכות לטיפול רפואי לאסירים כחלק מתנאי הקיום הבסיסיים שחובה לספקם ללא הגבלה ראו :

רע"ב 2416/05 פלוני ז"ל נ' שירות בתי הסוהר, (טרם פורסם, ניתן ביום 16.8.2007) בפסקה 14; עע"א 4/82 מדינת ישראל נ' תמיר, פ"ד לז(3) 201 (1983); בג"ץ 4634/04 רופאים לזכויות אדם נ' השר לביטחון פנים (טרם פורסם, ניתן ביום 12.02.07).

ענישה אכזרית ומשפילה מעצימה את הפגיעה בזכותם של האסירים לחירות אישית

64. פגיעה בזכותם של האסירים לקיום מינימאלי בכבוד אנושי הופכת את ענישתם לענישה אכזרית ומשפילה. סעיף 5 להכרזה לכל באי העולם בדבר זכויות האדם (1948) אוסר ענישה אכזרית ומשפילה באופן מפורש, כדלקמן:

"No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment".

ראו גם :

- ס' 7 ו- 10(1) לאמנה הבינלאומית בדבר זכויות אזרחיות ופוליטיות (1966) (*The International Covenant on Civil and Political Rights*) ופרשנות ועדת האו"ם לזכויות אדם לסעיף 10(1) [General Comment No. 21 (10.4.1992)]

- סעיף 3 לאמנה האירופאית בדבר זכויות אדם;

- *Human Rights Act, 1998*, אשר החיל את עיקרי האמנה האירופאית לזכויות אדם בחוק האנגלי וכן את ה- *Prison Act 1952* האנגלי.

65. ודוק. חוויית המאסר כוללת מטבעה פגיעה בחירותו האישית של האסיר. יחד עם זאת, פגיעה זו אמורה להיות מידתית. אילוץ האסיר לשאת את מאסרו או מעצרו בתנאים אכזריים ומשפילים מחטיא את מטרת הענישה והופך את הפגיעה בזכותו החוקתית של האסיר לחירות אישית, לבלתי מידתית בעליל. שכן:

"עונש מאסר המוטל על אדם אינו מפקיע מאליו את זכויות האדם החוקתיות הנתונות לו מכוח יסודות השיטה החוקתית הנוהגת בישראל. זכויות אלה נגרעות מן האסיר רק במידה שהגבלתן מתחייבת באופן הכרחי משלילת חירותו עקב המאסר הפגיעה המתחייבת בזכויות האדם הנתונות לאסיר מקורה בעיקרה בהגבלת חירותו האישית, הנובעת מן המאסר."

מתוך: פס"ד "מיטות לאסירים", פסקה 10. ראו גם פסקה 11 על כל ההפניות הרלוונטיות המובאות בה.

ראו גם: רינת קיטאי-סנג'רו, "תנאי כליאתם של עצורים – בין חזקת החפות לכבוד האדם", *ספר אורי קיטאי* (בועז סנג'רו - עורך, 2007), 293, 307-306.

הגבלה על זכות הגישה לערכאות

66. בקשתו של עציר או אסיר לפטור מהתייצבות בדיון בעניינו, מחמת חששו להיחשף לתנאים הירודים בהסעה לבית המשפט, איננה זרה לערכאות המשפטיות. רבים הם האסירים המבקשים זאת, בין בשל תנאי ההסעה הירודים, ובין אם בשל תנאי אגף המעבר בו שוהים האסירים המועברים לאחר הסעתם. על כך העירה כבוד השופטת ביניש בתגובה לבקשת עציר לפטור אותו מהתייצבות בשל תנאי אגף המעבר, כי:

"העובדה שעצירים ואסירים ממשיכים ומבקשים להשתחרר מהנוכחות בדיון בענינם בבית המשפט, בשל התנאים שהם נחשפים אליהם באגף המעבר, מדברת בעד עצמה ומצביעה על חומרת המצב. זכותו וחובתו של כל עצור ואסיר להיות נוכח במשפטו ובהליכים הנוגעים לשלילת חירותו. אין זה ראוי כי הזכות לנוכחות בדיון תקופח בשל תנאי המעבר."

בש"פ 6362/02 אשר מסאס נ' מ"י (טרם פורסם, ניתן ביום 12.09.02)

להרחבה בעניין זה ראו את ספרו של השופט דוד בר-אופיר "עיתרות אסירים" (פרלשטיין – גינוסר בע"מ, מהדורה שניה, תשס"ו – 2006), 255.

67. עולה חשש כבד, שמא אסירים רבים מעדיפים לזנוח את זכותם לפנות לערכאות משפטיות, ואין להם אלא להשלים עם הפגיעה בזכותם זו כדי לייתר פגיעה בכבודם. **למותר לציין, כי זניחת הזכות לגשת לערכאות גוררת מניה וביה פגיעה בזכויות אחרות אשר מבקש האסיר לממש באמצעות בית המשפט.** לפיכך, העותרות יטענו כי התנאים בהם מועברים האסירים מבתי המאסר אל בית המשפט מהווים פגיעה במישרין ובעקיפין בזכותם החוקתית לגישה לערכאות, הנגזרת מחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו ועומדת לאדם גם בהיותו אסיר. על חשיבות זכות הגישה לערכאות עמד פרופ' ברק בספרו **פרשנות במשפט** (כרך שלישי) בעמ' 363:

" שלילת הזכות לפנות לבית-המשפט כמוה כשלילה (אפקטיבית) של הזכות עצמה... מזכות חוקתית על-חוקית לאי פגיעה (status negativus) נגזרת גם זכות חוקתית על-חוקית לפנות לערכאות השיפוט להגנה בפני הפרת הזכות (status activus)..."

68. ראו גם: ע"א 579/90 רוזין נ' בן נון, פ"ד מו(3) 742, 738 (1992); בבג"ץ 910/86 רסלר נ' שר הביטחון, פ"ד מב(2) 462, 441 (1988); בג"ץ 10271/02 פריד נ' משטרת ישראל (טרם פורסם, ניתן ביום 30.7.2006); בג"ץ 1661/05 המועצה האזורית חוף עזה ואח' נ' ראש הממשלה, פ"ד נט(2), 481, 610 (2005).

וגם: מאמרו של השופט שלמה לוין "חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו וסדרי הדין האזרחיים", **הפרקליט** מב 451, 453.

69. תנאי הסעה ירודים מהווים מכשול אמיתי בדרך לבית המשפט תרתי משמע. עניין זה לא נסתר אף מעיניו של השופט זמיר שקבע בע"א 3833/93 לוין נ' לוין, פ"ד מח(2) 862, 874 (1994):

"תקנת הציבור דורשת שהדרך אל בית המשפט תהיה פתוחה, כדי שבית המשפט יוכל לדון ולהכריע

בסכסוכים משפטיים למיניהם... גישה חופשית
ויעילה אל בית המשפט היא זכות יסוד, אף אם עדיין
אינה כתובה עלי חוק יסוד, ובית המשפט אמור להגן
עליה כמו על זכויות יסוד אחרות."

70. בע"א 733/95 ארפל אלומיניום נ' קליל תעשיות, פ"ד נא(3) 577, 629 (1997), עמד השופט חשין על
חשיבות זכות הגישה בכך שהיא מבטאת את היסוד הדמוקרטי של המשטר וכי פגיעה בה משמעה
פגיעה ברשות השופטת, כדבריו:

"דעתי שלי היא, כי זכות הגישה לבית-המשפט אין
היא זכות יסוד במובנו הרגיל של המושג זכות יסוד.
שייכת היא למסדר נורמות אחר בשיטת המשפט.
ניתן לומר – וכך אני אומר – כי נעלה היא על זכות
יסוד. לא עוד, אלא שקיומה הינו תנאי הכרחי וחיוני
לקיומן של שאר זכויות היסוד.... נדע מכאן, כי
חסימת הדרך לבית-משפט – בין במישרין בין
בעקיפין – ולו באורח חלקי, חותרת תחת ה-
raison detre של הרשות השופטת. ופגיעה ברשות השופטת
פירושה פגיעה ביסוד הדמוקרטי של המדינה....
בחסימת הדרך לבית משפט ייעלם ואיננו הדין,
ובאין דין ייעלם אף הדין עימו."

ראו גם: דברי השופט חשין בג"ץ 6971/98 פריצקי נ' שר הפנים, פ"ד נג(1) 763, 808 (1999)

71. חשיבות זכות הגישה לערכאות של אסירים נדונה רבות בפסיקה ובספרות האמריקאית. דיון מרתק
מוצג בספרו של ד"ר יורם רבין **זכות הגישה לערכאות כזכות חוקתית** (בורסי, תשנ"ח-1998). ד"ר
רבין מצביע על מגמת הספרות המשפטית בארצות הברית שמצדדת בגישה לפיה יש להעניק הגנה
חזקה במיוחד לזכות הגישה לערכאות של אסירים, על מנת לשמור על הזכויות הנתרות להם לאחר
שמרבית הזכויות ניטלו מהן מעצם המאסר. לעניין זה יפים הדברים המובאים מהמאמר W.T.
Westling & P. Pasmussen "Prisoners Access to the Courts: Legal Requirements and
:Practical Realities" 16 LOYOLA UNI. L. JOUR. 273 (1985)

"Access to the courts is fundamental to the
protection and definition of these rights.
Prisoners are virtually devoid of political
power. Because of this, and because prison
administration occurs wholly outside the
watchful eye of the public, litigation remains
an inevitable necessity for creating and
enforcing basic rights."

72. פסק הדין המרכזי שעסק בסוגיית גישת האסירים לערכאות הינו בעניין Bouds v. Smith, 430
U.S.817(1977). באותו עניין, אסירים טענו כי המדינה הפרה את זכות הגישה לערכאות משום
שלא סיפקה ספרות משפטית שיכולה לאפשר להם להכין את פניותיהם לביהמ"ש. ביהמ"ש העליון
האמריקאי קבע, כי אסירים זכאים לזכות חוקתית של גישה לערכאות משפטיות תוך גזירת הזכות

מהתיקון ה-14 לחוקה האמריקאית. אי לכך, נקבע, כי חלה על המדינה חובה אקטיבית לנקוט בצעדים אשר יאפשרו לכל אסיר ואסיר את מימוש זכות הגישה לערכאות לצורך הדיון בטענותיהם.

ראו: יורם רבין, ד"ר יורם רבין **זכות הגישה לערכאות כזכות חוקתית** (בורסי, תשנ"ח-1998), 80-83

73. בפסק הדין *Johnson v. Avery*, 398 U.S. 483 (1966) פסל בית המשפט העליון חוק במדינת טנסי שאסר על אסירים לסייע זה לזה בהכנת מסמכים משפטיים לצורך הגשה לבית המשפט. נקבע כי כאשר אין אלטרנטיבה סבירה למתן סיוע לאסירים בכתובת עתירותיהם, לא ניתן למנוע מהאסירים לעזור זה לזה.

74. בעניין *Younger v. Glimore*, 404 U.S. 15 (1971) בית המשפט העליון קבע כי תקנות בתי הכלא בקליפורניה, שאסרו על הכנסת חומר משפטי לספריית בית הכלא, מפרות את זכות הגישה לערכאות.

75. העותרות יבקשו ללמוד ממקרים אלו לצורך ענייננו. המצב דהיום מורה, כי המשיבים מערימים קושי ממשי בפני האסירים בגישתם לערכאות. אסיר שרצונו לפנות אל בית המשפט עליו לצלוח את המסע הארוך והמייגע אל כתלי בית המשפט. מדובר בהגבלה וצמצום של זכותם החוקתית של אסירים לפנות אל בית המשפט ומשכך, חלה חובה על המשיבים לנקיטת צעדים שיאפשרו ויקלו על גישת האסירים לבתי המשפט.

76. ענייננו הרואות כי הזכות החוקתית לגישה לערכאות מקבלת משנה חשיבות כאשר בזכויות אסירים עסקינן. מכאן חובה מוגברת היא על המשיבים להקפיד ביתר שאת לאפשר מימוש אותה זכות ללא מפריע ובתנאים הולמים.

הפגיעה בזכויותיהם החוקתיות של האסירים הנה בניגוד לתנאי פסקת ההגבלה:

77. כאמור לעיל, זכויותיהם של האסירים למזון, לשתייה, לגישה לשירותים ולגישה לטיפול רפואי במידה מספקת ולתנאי הסעה נוחים ולא מייסרים, נגזרות הן מזכותם החוקתית לכבוד. זכות היסוד של האסירים לגשת לערכאות נגזרת מערכי המדינה הדמוקרטיים. פגיעה בזכויות אלו מתווספת לפגיעה הבלתי מידתית בזכות החוקתית לחירות אישית. משכך, הרי כל הגבלה או פגיעה באחת מהזכויות הנ"ל כפופה היא לתנאי פיסקת ההגבלה שבסעיף 8 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. על-פי פיסקת ההגבלה, ניתן להגביל זכויות כגון אלו רק מקום שקיימת לכך הסמכה בחוק, או מכוח הסמכה מפורשת בו, ומקום שהפגיעה הולמת את ערכי המדינה, נועדה לתכלית ראויה ובמידה שאיננה עולה על הנדרש. העותרות יטענו, כי בענייננו לא מתקיים אף ולו אחד מתנאי פסקת ההגבלה.

העדר חקיקה ראשית:

78. ברור אפוא, כי אם חפצו המשיבים להגביל או להשעות זכויותיהם של האסירים, שומה עליהם להראות כי סמכותם לעשות זאת קבועה בדין בצורה ברורה, מפורשת וחד משמעית. דרישת החוקיות מבטאת את עקרון שלטון החוק. למשיבים אין כלל הסמכה מפורשת בחוק לשלול

מהאסירים את ליבת זכויותיהם לקיום מינימאלי בבית הסוהר. חובה עלינו להדגיש, כי גם אם קיימת חקיקה שכזו, ספק אם תעמוד היא במבחן הביקורת השיפוטית של בית משפט נכבד זה.

על דרישת החוקיות וההסמכה המפורשת בחוק ראו:

בג"ץ 1437/02 האגודה לזכויות האזרח בישראל נ' השר לביטחון פנים, פ"ד נח(2), 746 (2004); בג"ץ 5936/97 לם נ' מנכל משרד החינוך, התרבות והספורט, פ"ד נג(4) 673, 683-684 (1999); בג"ץ 355/79 קטלן נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד לד(3) 294, 298 (1980); בג"ץ 3267/97 רובינשטיין נ' שר הביטחון, פ"ד נב(5) 481 (1998); בג"ץ 5100/94 הועד הציבורי נ' עינויים נ' ממשלת ישראל, פ"ד נג(4) 817, 835 (1999)

חוסר מידתיות

79. המשיב ככל רשות מנהלית אחרת, הנו כפוף לעקרונות המשפט המנהלי, בכלל זה לעקרון הסבירות והמידתיות. הפגיעה בזכויותיהם של האסירים, המגיעה לעיתים עד כדי שלילה מוחלטת, הנה - לכל הדעות - בלתי מידתית בעליל. שלילת חירותו של אדם על ידי המאסר מידתית היא כל עוד היא נעשית בהתאם להוראות חוק היסוד והערכים הדמוקרטיים. חשיפת האסיר לתנאים משפילים הופכת את שלילת חירותם לבלתי מידתית בעליל.

בעניין חובת הרשות לנהוג במידתיות במישור המנהלי ראו:

בג"ץ 2056/04 מועצת הכפר בית סוריק נ' ממשלת ישראל, פ"ד נח(5) 807, 840 (2004); בג"ץ 3477/95 בן עטיה נ' שר החינוך והתרבות, פ"ד מט(5) 1, 12 (1996);

80. לא אחת נאמר בפסיקת בית משפט נכבד זה, כי פגיעה בתנאי קיום מינימאליים של אסירים תהיה מוצדקת רק בהתקיים אינטרס נוגד בעל עוצמה ומשקל מיוחד; שכן באיזון בין האינטרסים הנוגדים יש להקפיד על קיום המדינה את חובותיה כלפי אסיריה. חובה זו משתקפת בהקצאת המשאבים הנדרשים לכך, כדברי בית המשפט בעניין המיטות לאסירים, כדלקמן:

"רק אינטרס נוגד בעל עוצמה יתירה ומשקל מיוחד יצדיק את הפגיעה בזכות. בגדר האיזון בין האינטרסים הנוגדים, יינתן משקל משמעותי מיוחד לחובת המדינה לדאוג לחיים בכבוד של מי שמוחזק במשמורת, ועליה יהיה להראות כי מוקצים למטרה זו המשאבים הנדרשים, כמצופה ממדינת חוק המקפידה בזכויותיהם החוקתיות של מי שמצויים במשמורת.. כאשר בצידה האחד של משוואת האיזון ניצבת זכותו של אדם לתנאי חיים מינימאליים בעת היותו במאסר, נדרש ערך נוגד בעל חשיבות מיוחדת כדי להצדיק פגיעה בזכות יסוד."

בג"ץ 4634/04 רופאים לזכויות אדם נ' השר לביטחון פנים (טרם פורסם, ניתן ביום 12.02.07), פסקה 9;

ראו גם דברי כבוד השופט כהן בעניין: בג"ץ 221/80 דרויש נ' שירות בתי הסוהר, פ"ד לה(1), 536, 542 (1980).

81. המסלול הארוך אותו ה"פוסטה" עוברת, כפי שתואר בהרחבה בחלק העובדתי, יכול להתקצר פלאים לו יתווספו מספר רכבי ליווי למספרם הכולל של הרכבים שברשותם של המשיבים. רק באמצעות הקצאה ראויה של משאבים ורכבים נוספים ניתן יהיה לקצר את זמני הנסיעות הבלתי

סבירים ולהקל על האסירים בנסיעותיהם, לרבות החולים שביניהם. הקצאת רכבים נוספים איננה מייתרת את הצורך לשפר את תנאי הרכבים הקיימים בכל הנוגע לתנאי אוורור ומושבים.

82. למותר יהיה להזכיר, כי היעדר משאבים וקושי של הרשות לגייס משאבים הדרושים לה כדי לעמוד בחובתה לכיבוד זכויות יסוד של האדם, אינה אצטלה המכסה מעל פגיעה בזכויות אדם בכלל וזכויות חוקתיות בפרט. שכן: "חברה המכבדת את ערכי היסוד שלה ואת זכויות היסוד של חבריה צריכה להיות מוכנה לשלם מחיר סביר...".

דברי השופט מצא בבג"ץ 4541/94 מילר נ' שר הביטחון, פ"ד מט(4) 94, 113, 121 (1995)

וכדברי פרופ' אהרון ברק:

"הרטוריקה של זכויות אדם צריכה להיות מכוסה במציאות המעמידה זכויות אלו בראש סולם העדיפויות הלאומי. הגנה על זכויות אדם עולה כסף, וחברה המכבדת זכויות אדם צריכה להיות נכונה לשאת במעמסה הכספית..."

פרופ' ברק בספרו פרשנות במשפט כרך ג (נבו, תשנ"ד 1994), עמ' 528.

ראו גם:

דברי השופט דורנר בדנ"פ 2316/95 גנימאת נ' מדינת ישראל, פ"ד מט(4) 589, 645 (1995); בג"ץ 7081/93 בוצר ואח' נ' מועצה מקומית "מכבים-רעות", פ"ד נ(1) 19, 27 (1996)

83. עתירה זו מגוללת עניין המשותף במכאוב לכלל האסירים במדינה. בצד דרישת החברה כי יבואו אלה על עונשם בנשיאת מאסרם, ישנה החובה לאפשר להם לשאת את עונשם בתנאים הולמים ותוך שמירה על צלם אנוש וקיום מינימאלי בכבוד. שכן את זאת יש לזכור, ההגנה על כבודו של האסיר לא נועדה רק להגן על האסיר אלא במידה רבה על פניה ודיוקנה של החברה כולה. יחס אל האסיר הנו ביטוי מובהק של עמידת החברה במבחן המוסרי של יחס לאדם באשר הוא אדם וכלשונו של השופט מצא בעניין גולן:

"פגיעה בכבוד האדם של אסיר פוגעת לא רק באסיר, אלא גם בדמותה של החברה. יחס אנושי לאסירים מהווה חלק מנורמה מוסרית-אנושית שמדינה דמוקרטית מצווה לקיימה. ומדינה הפוגעת בכבוד אסיריה, מפרה את חובתה, המוטלת עליה כלפי כלל אזרחיה ותושביה, לכבד את זכויות היסוד של האדם"

עניין גולן, עמ' 156.

על-יסוד כל האמור לעיל, מתבקש בית המשפט הנכבד להוציא מלפניו צו על תנאי כמבוקש בראשיתה של עתירה זו ולאחר קבלת תשובת המשיבים, להפוך את הצו למוחלט ולחייב את המשיבים בהוצאות משפט.

עביר בְּכֶר, עורכת-דין
ב"כ העותרות

**** עתירה זו הוכנה בסיועם הרב של הסטודנטים ערגה מלול ויואב דגני מהקליניקה לזכויות ושיקום
אסירים, הפקולטה למשפטים – אוניברסיטת חיפה.**

14.02.08